

Streszczenie

Z punktu widzenia sytuacji prawnej człowieka, płeć odgrywa bardzo istotną rolę, pozostaje ona bowiem elementem wielu konstrukcji prawnych, co czyni, iż jest to pojęcie prawnie relewantne. Przynależność do danej płci determinuje możliwość zawarcia małżeństwa oraz bycie ojcem albo matką. Podział płci na męską i żeńską jest uzasadniony aksjologią polskiego porządku prawnego. Niekiedy jednak dochodzi do braku tożsamości płciowej (*gender identity*) — konfliktu między płcią biologiczną i psychiczną. Mamy wówczas do czynienia z transseksualizmem. Transseksualizm jako klasyczny przykład niezgodności psychicznego poczucia płci z płcią biologiczną jest nie tylko problemem psychiatrycznym, medycznym i biologicznym, ale także prawnym.

Wobec występujących dążeń transseksualistów do prawnego usankcjonowania ich poczucia przynależności do płci odmiennej, niż wskazuje na to ich płeć biologiczna, systemy prawne i prawnicy różnych krajów musiały udzielić odpowiedzi na dwa zasadnicze pytania: czy zmiana oznaczenia płci w akcie urodzenia transseksualisty jest w ogóle możliwa oraz jaki tryb byłby w tym zakresie właściwy.

Pomimo iż płeć odgrywa bardzo istotną rolę z punktu widzenia sytuacji prawnej człowieka polskie prawo nie przewiduje szczególnych unormowań dotyczących zmiany płci wpisanej w akcie urodzenia. Zasady i tryb tej zmiany wynikają z przyjętej praktyki orzeczniczej. Do tej pory nie uchwalono bowiem w Polsce ustawy regulującej sytuację prawną transseksualistów.

W poniższej dysertacji omówiono jak na gruncie prawa polskiego i innych dyscyplin naukowych rozumiane jest pojęcie płci. Złożoność i wieloaspektowość płci powoduje, że istotne z punktu widzenia prawa cywilnego okazało się również omówienie tego pojęcia w korelacji z takimi pojęciami jak: stan cywilny, stan osobisty oraz dobra osobiste. Podjęto także próbę zdefiniowania pojęcia transpłciowości oraz sklasyfikowania różnych jej przejawów. Opisano również zjawisko transseksualizmu oraz jego etiologię.

Pomimo nieuregulowania w drodze ustawy zagadnienia zmiany płci w rodzimym porządku prawnym dokonano próby przedstawienia problemu w ujęciu prawnoporównawczym. Przedstawione zostały standardy prawa międzynarodowego, prawa unijnego oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej dotyczące praw i wolności osób transseksualnych. Celowe ze względów poznawczych wydawało się również omówienie regulacji prawnych w zakresie zmiany płci w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Francji, Hiszpanii i Rosji.

Zaprezentowano również rozważania dotyczące legalności zabiegów chirurgicznej zmiany płci oraz sposobu ich finansowania w Polsce. Przedstawiono także ewolucję stanowiska polskiego orzecznictwa dotyczącego prawnej zmiany płci oraz pojawiających się na tym tle wypowiedzi doktryny. Ponadto dokonano analizy poselskiego projektu ustawy o uzgodnieniu płci oraz projektu założeń nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, ustawy o zawodzie lekarza i lekarza dentystry oraz niektórych innych ustaw z dnia 31 stycznia 2014 roku przygotowanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Zawarto również wnioski *de lege ferenda* dotyczące ewentualnej regulacji sytuacji prawnej osób, których płeć psychiczna jest odmienna od płci metrykalnej.

Przedstawione zostały ponadto rozważania dotyczące konsekwencji prawnych w obszarze życia rodzinnego jakie wywołuje zmiana przynależności do określonej płci. Omówiono także wpływ zmiany płci na możliwość zawarcia małżeństwa zarówno w prawie cywilnym, jak i kanonicznym. Poruszone zostały również zagadnienia dotyczące istnienia związku małżeńskiego zawartego przed zmianą płci oraz możliwość jego unieważnienia. Podjęto również próbę rozstrzygnięcia, jak kształtują się stosunki pomiędzy rodzicami a dziećmi w sytuacji zmiany płci prawnej przez rodzica. Zagadnienie to rozpatrywane było w aspekcie naruszenia ochrony dóbr osobistych dzieci osób transseksualnych w przypadku skierowania przez transseksualnego rodzica żądania zmiany płci prawnej. Rozważano również kwestię ustalenia pochodzenia dziecka urodzonego po sądowej zmianie płci rodzica.

W piśmiennictwie istnieją publikacje odnoszące się do problematyki transseksualizmu i jego aspektów społecznych, psychologicznych, medycznych i prawnych, jednak brak jest kompleksowego, wieloaspektowego opracowania problematyki zmiany płci w kontekście współczesnego prawa cywilnego. Niniejsza dysertacja, pomimo że bazuje na dotychczasowym dorobku doktryny prawa, odróżnia się od innych publikacji m.in. tym, że dokonano w niej analizy i oceny zaproponowanych rozwiązań legislacyjnych (rządowego i poselskiego) w zakresie zmiany płci. Ponadto zawarto rozważania poświęcone zagadnieniu transseksualizmu w aspekcie prawa kanonicznego. Podjęto także próbę określenia skutków prawnych zmiany płci w stosunkach między małżonkami oraz w stosunkach między rodzicami a dziećmi. Przeprowadzono również analizę akt sądowych Sądu Okręgowego w Radomiu i Lublinie dotyczących postępowań w sprawie prawnej zmiany płci.

Pomimo utrwalonej obecnie praktyki orzeczniczej wiele aspektów sytuacji prawnej osób transseksualnych w Polsce nie zostało jednoznacznie rozstrzygniętych. Potrzeba zagwarantowania ochrony praw i interesów osób transseksualnych, w szczególności w zakresie regulacji prawa cywilnego, a także ewolucja orzecznictwa międzynarodowych organów

ochrony praw człowieka wydają się być wystarczającymi do uzasadnienia wyboru tematu i analizy przedmiotowej problematyki w świetle doniosłości naukowej i praktycznej podejmowanego zagadnienia.